

3. Pro skhvalennia stratehii rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky na period do 2020 roku: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.10.2013 roku. № 806 (2013). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 83, art. 3088.

4. Kovalchuk, S. Ia., Muliar, L. V. (2013) Vyrobnnytstvo orhanichnoi produktsii – ahrarna spetsializatsiia Ukrainy na mizhnarodnomu rynku. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU – Collection of scientific works of VNAU, issue 3 (80), 104-110* [in Ukrainian].

5. Hrebeniuk, M. (2012). Rehuliuvannia prodovolchoi bezpeky u zakonodavstvi Yevropeiskoho Soiuzu ta Ukrainy. Kyiv: Ministerstvo yustytysii Ukrainy [in Ukrainian].

Котяй Тетяна Вікторівна

молодший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ПРАВОВІ ПИТАННЯ УЗГОДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ВІДКРИТОЇ НАУКИ ТА КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються питання правового регулювання реалізації державної політики у сфері науки, а саме: застосування принципів відкритої науки на державному рівні. Висвітлено роль е-інфраструктур, зокрема репозитаріїв наукових даних для застосування парадигми відкритої науки. Наведена позиція, що відкрите наукове видання має стати стандартною публікаційною практикою у контексті формування міжнаціональних інноваційних систем.

Ключові слова: відкрита наука, відкриті наукові дані, Європейський дослідницький простір, комерціалізація, національна інноваційна система, дослідницький університет.

Kotiai Tetiana

*Research Assistant of Scientific and Research Institute of Providing
Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine*

LEGAL ISSUES OF HARMONIZATION OF PRINCIPLES OF OPEN SCIENCE AND COMMERCIALIZATION OF RESULTS OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL ACTIVITY

The article describes the issues of legal regulation of the implementation of state policy in the field of science, namely: the application of the principles of open science at the state level. The role of e-infrastructures, in particular repositories of scientific data, for the application of the open science paradigm is shown. The position that an open scientific publication should become a standard publishing practice in the context of the formation of international innovation systems is given.

Keywords: open science, open research data, European research area, commercialization, national innovation system, research university.

У контексті розвитку відкритої науки в Україні важливого значення набуває процес інтеграції до Європейського дослідницького простору, концептуальне бачення якого закладено в Повідомленні Європейської Комісії «На шляху до європейського дослідницького простору» (2000), де окреслена низка пріоритетів щодо трансферу знань. Передусім йдеться про створення мережі існуючих Центрів досконалості в Європі та створення віртуальних Центрів за допомогою нових інструментів інтерактивного спілкування. Іншим пріоритетом передбачено використання інструментів та ресурсів для заохочення інвестицій у дослідження та інновації, таких як: системи непрямої допомоги, ризиковий капітал, нові інструменти захисту інтелектуальної власності. Запропоновано й інші інструменти політики покращення трансферу знань: бази даних та інформаційні системи, структури та механізми обміну інформацією та досвідом.

З цією метою необхідною є побудова мережі трансферу знань та відповідно планів фінансування на конкурентній основі, розробка ефективних інструментів захисту інтелектуальної власності шляхом розробки спільних патентів, створення спільної системи науково-технічної інформації на основі національних інформаційно-довідкових центрів, наукових комітетів та установ за умови використання

потенціалу електронних мереж шляхом заохочення до їх використання в різних галузях досліджень.

Так, у травні 2015 р. Рада з конкурентоспроможності при Раді міністрів ЄС затвердила Дорожню карту ЄДП 2015-2020 рр. та запропонувала прийняти на національному рівні плани з імплементації останньої, акцентуючи увагу на заходах, які можуть забезпечити найбільшу користь та ефективність реалізації для більшості національних науково-дослідних та інноваційних систем шляхом поширення передового досвіду. Заходи закріплені за шістьма узгодженими ключовими пріоритетами, одним з яких є покращення обміну, передачі та доступу до наукових знань («Оптимальні обмін та трансфер наукових знань»). Цей напрям передбачає відповідні підпріоритети щодо трансферу знань та відкритих інновацій, зокрема, запровадження європейської політики трансферу знань, максимальне поширення і використання наукових результатів для конкурентоздатної економіки, інновацій та сталого розвитку, а також підпріоритет щодо відкритої науки та цифрових інновацій: розвиток електронної інфраструктури і сервісів досліджень та інновацій, сприяння відкритому доступу до публікацій та наукових даних. Стратегічний тандем «покращення доступу до публікацій, відкритих наукових даних та знань» та «захисту інтелектуальної власності» посилять потенціал передачі знань та впливу науки на всі сфери життя. Пришвидшення обігу наукових ідей дозволить уникнути дублювання наукових концепцій та покращить відтворюваність та якість результатів.

На сьогодні Стратегією розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. передбачене всебічне сприяння «створенню відкритого доступу до наукової інформації через розвиток відкритих електронних архівів». Таким чином понад 100 українських освітніх та наукових установ підключені до міжнародних наукових баз даних Scopus та Web of Science за кошти Державного бюджету. Позитивним кроком також є створення ДНУ УкрІНТЕІ як Розпорядником Національного репозитарію академічних текстів єдиного автоматизованого фонду і бази даних НДР (ДКР), науково-технічної продукції та дисертацій.

Загалом в Україні станом на початок вересня 2017 р. у ЗВО та наукових установах функціонує 65 репозитаріїв [1]. Це найкращий

показник у країнах, що входили до складу колишнього СРСР. Однак відсутність доступу до світових наукових цифрових інфраструктур, а саме: світової бази знань, обчислювальних сервісів, консалтингу, негативно впливає на розвиток науки. Цифровий порядок денний України до 2020 р. серед основних завдань містить «гармонізацію національних наукових ініціатив з європейськими та світовими», якими передбачається підключення українських наукових цифрових інфраструктур до європейських та використання потенціалу української науки для нових розробок, які здійснюватимуть відчутний економічний ефект на внутрішній ринок та становлення інноваційної інфраструктури країни. Одним з інструментів реалізації є участь у створенні Європейської хмари відкритої науки, що передбачає затвердження плану дій шляхом створення консультативно-дорадчого органу – Ради з розвитку цифрових інфраструктур для науки, освіти та інновацій при КМУ, та відповідно затвердження Стратегії «Національна хмарна ініціатива» з розвитку цифрових інфраструктур із послідуочим створенням центрів (хабів) даних для науки, освіти, інновацій, їх об'єднання в Національний Хаб Європейської хмари Відкритої науки на основі принципів FAIR. Важливим кроком є також приєднання до меморандуму EOSC та сприяння запровадженню міжнародної ідентифікації для доступу до цифрових дослідницьких послуг. Індикаторами розвитку слугують: частка публікацій у відкритому доступі; показники Open Science Monitor; кількість спільних заходів з державами-членами ЄС з реалізації порядку денного з Відкритої науки та Відкритих інновацій; кількість інституцій в мережі відкритого доступу (користувачів та постачальників послуг інфраструктури відкритого доступу).

Зазначимо, що для України проведення досліджень щодо відкритих наукових даних та відкритої науки з погляду державного управління є відносно новим процесом. Актуальність таких досліджень зумовлена тим, що 01 вересня 2017 р. остаточно вступила в силу Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого, а згідно з п. 2 ст. 375 вказаної угоди «співробітництво між Сторонами спрямовується на сприяння залученню України до Європейського дослідницького простору».

На перспективу можна очікувати формування міжнаціональних інноваційних систем на основі участі в європейських дослідницьких та технологічних інфраструктурах [2; 3]. З цією метою доцільно, окрім влади, бізнесу та науки й освіти, залучити кінцевого споживача – громадянина та/або громадянське суспільства, а саме їх запити для подальшої координації зусиль, оскільки базисом для переходу до відкритої науки є громадські ініціативи і законодавчі документи, що надалі уможливить зробити наукові дослідження, наукові дані та їх поширення доступними для всіх рівнів зацікавленого суспільства як на побутовому, так і професійному рівнях.

Власне доступ онлайн до наукових публікацій та відкритих наукових даних є позитивним кроком на зустріч вченим, підприємцям в пріоритетних напрямках розвитку трансферу знань та технологій. Однак у цьому контексті постає питання забезпечення умов для охорони прав інтелектуальної власності у відкритих інноваційних системах.

Підтримуємо позицію, що відкрите наукове видання має стати стандартною публікаційною практикою. Тому насамперед необхідно забезпечити належну нормативно-правову базу, згідно з якою відкритий доступ стане обов'язковим у разі публікації наукових статей, тез та книг, дані для яких були отримані в межах державного фінансування проєктів. Також потрібно створити умови та сприяти прийняттю політики відкритих даних для статей, які вже опубліковані дослідниками за минулі роки.

Витрати на обробку та зберігання даних доцільно включати в кошториси наукових проєктів, а наукові публікації, що видаються під час виконання таких проєктів, мають бути розповсюдженими через відкриті платформи доступу або через відкритий публічний репозитарій, наприклад HAL, CiNii Dissertations, Dialnet, PQDT Open, у форматі журналу чи книги. Українським аналогом е-інфраструктури є Національний репозитарій академічних текстів. Для цього необхідно провести спрощення процедур опублікування для дослідників, які публікуються через відкриті платформи доступу по всьому світу, оскільки репозитарій національного рівня повинен мати покращену ергономіку та функції, що полегшують його використання дослідниками та установами.

У контексті питання, що розглядається, нагальним є створення мережі тематичних сховищ дослідницьких даних та впровадження процесу їх сертифікації, після якого дослідникам буде запропоновано передавати до таких сховищ дані для подальшого зберігання. Пріоритет у цьому разі надаватиметься національним та європейським е-інфраструктурам, зокрема, профільним репозитаріям відповідних наукових напрямів.

Слідуючи зарубіжному досвіду, потрібно створити нові бізнес-моделі роботи журналів відкритого доступу і книг, а також систему заохочень для університетських друкерень та видавництв, які надають відкритий доступ до публікацій. З цією метою необхідно оновити систему оцінювання дослідників і дослідницьких установ. Важливим критерієм оцінювання слід вважати застосування установами принципів відкритої науки, а також застосування відкритого цитування відповідно до Ініціативи з відкритого цитування замість цитування з власних внутрішніх систем.

Застосування принципів відкритої науки передбачає розробку нових практик для проведення досліджень. Відповідно, виникає необхідність розробки нових навчальних програм і створення нових послуг. Важливу роль у цьому процесі відіграватимуть заклади вищої освіти як основні інституції, де відбуватиметься впровадження відповідного навчання [4; 5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Вебметрика репозитаріїв України. URL: https://liblab.tntu.edu.ua/webometric/repositories_sites_webometric_table.html
2. Глібко С. В. Правове регулювання діяльності наукового парку як суб'єкта національної інноваційної системи. *Право та інновації*. 2017. № 4 (20). С. 15-27. URL: <http://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/294/235>
3. Завадська А. Т. Питання організації функціонування інноваційних структур у організаційно-правовій формі товариств з обмеженою відповідальністю. *Регіональні інноваційні ініціативи: завдання та шляхи вирішення* : зб. наук. пр. за матеріалами Круглого столу (м. Харків, 5 квітня 2019 р.). Харків : НДІ ПЗІР, 2019. С. 64-68.
4. Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні: монографія / за ред. Ю. С. Атаманової, Г. П. Клімової. Харків : Право, 2015. 452 с.

5. Клімова Г. П. Дослідницький університет: проблеми становлення і розвитку. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві* : зб. наук. пр. за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (Велико-Тирново – Харків, 20 березня 2020 р.). / за ред. М. Петрової, С. Глібка, Велико-Тирново, Болгарія, Вид-во: ACCESS PRESS, 2020. С. 89-95.

REFERENCES

1. Vebometryka repozytariiv Ukrainy. URL: https://liblab.tntu.edu.ua/webometric/repositories_sites_webometric_table.html [in Ukrainian].

2. Hlibko, S.V. (2017). Pravove rehuliuвання діяльності наукового парку як суб'єкта національної інноваційної системи. *Pravo ta innovatsii – Law and innovation*, 4 (20), 15-27. URL: <http://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/294/235> [in Ukrainian].

3. Zavadska, A.T. (2019). Pytannia orhanizatsii funktsionuvannia innovatsiinykh struktur u orhanizatsiino-pravovii formi tovarystv z obmezhenoiu vidpovidalnistiu. *Rehionalni innovatsiini initsiatyvy: zavdannia ta shliakhy vyrishennia: zb. nauk. pr. za materialamy Kruhloho stolu (m. Kharkiv, 5 kvitnia 2019 r.) – Regional innovation initiatives: tasks and solutions: Coll. Science works on the materials of the Round Table*. Kharkiv: NDI PZIR, 64-68 [in Ukrainian].

4. Kontseptualni zasady stanovlennia innovatsiinoho suspilstva v Ukraini. Yu. Ye. Atamanova, H. P. Klimova (Eds.). (2015). Kharkiv : Pravo [in Ukrainian].

5. Klimova, H.P. (2020). Doslidnytskyi universytet: problemy stanovlennia i rozvytku. *Suchasni problemy rozvytku prava ta ekonomiky v innovatsiinomu suspilstvi: zb. nauk. pr. za materialamy Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii (Velyko-Tyrново – Kharkiv, 20 bereznia 2020 r.) – Modern problems of development of law and economy in the innovative society: a collection of scientific works on the materials of the International scientific-practical conference*. Velyko-Tyrново, Bolharia, Vyd-vo: ACCESS PRESS, 89-95 [in Ukrainian].